

„A magyar kultúra lakott fellegvára”

Beszélgetés Nagy Gábor Tamással,
a Budavári Önkormányzat polgármesterével

Otthonteremtő kultúráról, értelmiségi felelősségről vall dr. Nagy Gábor Tamás, aki lassan másfél évtizede dolgozik Budapest I. kerületének önkormányzatában. 1994-től 1998-ig alpolgármesterként, 1998 óta pedig polgármesterként törekszik arra együtt munkatársaival, hogy a Budai Várat, a Vízivárost, a Krisztinavárost, a Tabánt és a Gellérthegyet magába foglaló kerület megőrizze több évszázad alatt kialakult arculatát, rangos hagyományait, hiszen az, ami itt történt, igen sokszor nem csak a helybeliek életét változtatta meg, hanem az ország sorsát is befolyásolta.

– Budapest I. kerülete, különösen a Várnegyed nemzeti kulturális örökségünk leggazdagabb tárháza. Az akadémiai kutatóintézetek mellett itt van az Országos Széchényi Könyvtár, az Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Galéria, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, s a sor folytatható. Ebből a különleges helyzetből adódóan milyen feladatokkal, több-kevesebbrel kell számolnia a kerület házigazdájának, az önkormányzatnak, ugyanakkor milyen lehetőségeket kínál ez a gazdagság?

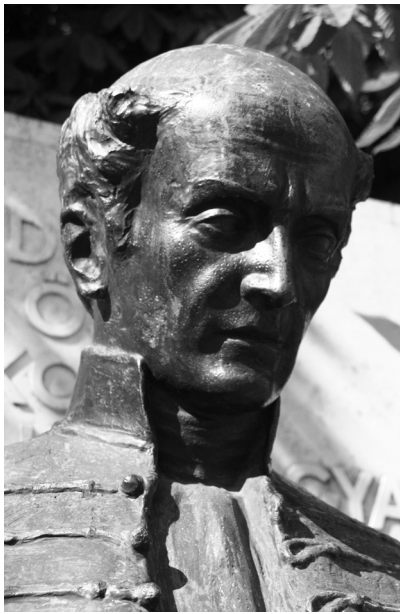
– Országos intézményekről van szó, de szerencsére olyanokról, amelyek nem zárkoznak be a maguk elefántcsonttornyába, tevékenyen részt vesznek a kerület kulturális életében. Jórészt nekik köszönhető, hogy a Várnegyed nem csupán idegenforgalmi látnivaló, hanem eleven kulturális központ is számtalan rendezvénnyel, látványossággal. A Hadtörténeti Intézet rendkívül sokat tesz azért, hogy az évfordulók kapcsán közel hozza a fiatalokhoz a magyar történelmet. A Széchényi Könyvtárral és a Nemzeti Galériával is jó a kapcsolatunk, vannak közös rendezvényeink. Például szeptember első hétvégéjén hatodik alkalommal rendezzük meg a Magyar Nyelv és Könyv Ünnepeát a Budai Várban, amelynek az idén három tematikus napja lesz: az első témája a Biblia, a másodiké a rene-

szánsz és Mátyás király, a harmadiké a Nyugat centenáriuma és Babits Mihály születésének 125. évfordulója. A megnyitót Monok István, a Széchényi Könyvtár igazgatója tartja.

– Egyedülállók a kerület építészeti öröksége is, szinte minden utca, épület őrzi múltunk egy-egy darabját, szobrok emlékeztetnek történelmünk, kultúránk meghatározó személyiségeire.

– Arra igen nagy hangsúlyt fektetünk, hogy emlékművek, szobrok, táblák őrizzék a helyi kulturális hagyományokat. Buda azonban szinte minden fontos magyar történelmi fordulat részese volt, így munkánkkal, programjainkkal az egyetemes magyar történelmi emlékezet életben tartását szolgáljuk. Tizenöt év alatt, amióta részt veszek a kerület életének szervezésében, kialakult egy átfogó rendszer: megpróbálunk minden megemlékezésre méltó eseményre, helyszínre odafigyelni, de még mindig érnek bennünket meglepetések. Most például a Mátyás-év kapcsán elhelyeztünk egy emléktáblát Hunyadi László 1457. március 14-i kivégzésének helyszínén. A Szent György téren, pontosabban a Corvin udvarban eddig semmi nem emlékeztetett erre a történelmi szempontból jelentős, tragikus eseményre. Miközben az 1736-os békési jobbagyfelkelés vezetőjének,

Jovánovics Szegedinác Péro szerb határőr kapitánynak a kivégzéséről már régóta asztalnyi emléktábla tudósít, Hunyadi László alakjáról és áldozatáról mintha megfeledkeztünk volna. Erkel Ferenc másfél évtizedig lakott a Várban, lakóházán máig nincs emléktábla. Ez is még egy előttünk álló feladat. Babits Mihály három helyen lakott a kerületben, egyik lakóházát sem jelöli emléktábla, pedig a húszas évektől a negyvenes évekig, a teljes nyugatos korszakot a Krisztinavárosban töltötte. Most, születésének 125-ik évfordulóján szobrot állítunk neki a Vérmezőn, és mind a három lakóhelyén emléktáblát helyezünk el. Az új szobrok közül meg kell említeni a Mansfeld-szobrot, amely egy lépcsőfordulóban bukkan elő, a Halászbástya tövében. Avianói Márknak eddig nem volt szobra, pedig történelmi szerepe a pápa küldöttként az 1686-os európai összefogásban kimagasló. Most szobra ott áll a kapucinus templom mellett, s azt a budai legendát idézi meg, amely szerint a felszabadító seregek a Szűzanya segítségével tudták bevenni a várat. Az első magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos szobrát a Miniszterelnöki Hivatal állíttatta fel, de azt sikerült elérnünk, hogy a szobor a Batthyány térre kerüljön. És ma ott áll a téren, szemben a Kölcsey-szoborral. De szobra van már Antall Józsefnek is, az első szabadon választott miniszterelnöknek, éppen ott, ahol évtizedekig dolgozott, a Tabánban, az Orvostörténeti Múzeum mellett. S ha már a Tabánnál tartunk: már szobor örökíti meg Döbrentei Gábor emlékét. Kányádi Sándor példáját is meg kell említenem. Ő, aki Kolozsvár mellett kerületünknek is lakója, saját gyűjtéséből állíttatta fel Elek apó kútját a földijének, Benedek Eleknek, a legnagyobb magyar mesemondónak az emlékére.

A Nagykárolyban elpusztult Kőlcsey-szobor másolata (Kallós Ede, 1939)

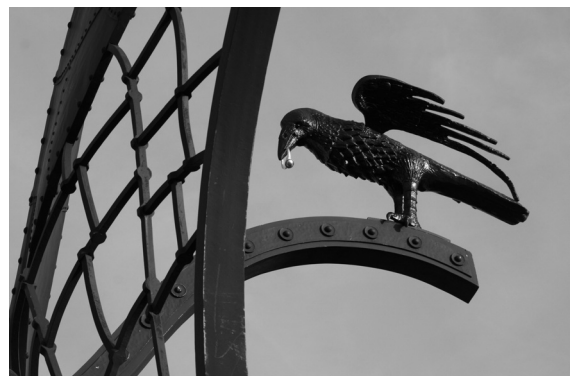
Szobrok, emléktáblák állításának, emlékhelyek, parkok kialakításának látszólag semmi értelme, mert csak viszik a pénzt, később is vigyázni kell rájuk, gondozni kell őket, de nélkülük, ezek nélkül az emlékeztető műalkotások, tárgyak, leletek, helyek nélkül üres a város. Lakógép. Tehát a városszépítés fontos, de ahhoz, hogy az ember otthonának érezzen egy települést, több kell. Úgy érzem, az első kerület városrészeinek, a Várnegyednek, a Krisztinavárosnak, a Tabánnak, a Vízivárosnak és a Gellérthegynek egyedi, a múltat idéző, de éppen ettől otthonos, a réginel lakhatóbb együttese alakult ki, s ebben része volt önkormányzatunknak. Elődeim is ebbe az irányba indultak el, ennek eredménye például a városháza mai épületének felújítása.

De hogy soroljam az eredményeket és a további terveket: bízom abban, hogy újra felállíthatjuk Déryné szobrát a hajdani Horvátkert színpkörénél, a Budai Teátrum közelében. A Dózsa téren idén tavasszal három obeliszkot állítottunk vissza. Mára összesen nyolc ilyen különlegesen faragott obeliszk díszíti a

Várba vezető utat, közel húsz év eredménye, hogy a háborús pusztítást orvosoltuk. Tíz évünkbe tellett, míg a Palota út rendkívül költséges korlátját saját erőből fölállítottuk. Nagyon szeretném, hogy a hajdani Vízi-kaput és a Fehérvári-kaput helyreállítsuk a Bécsi-kapu mintájára. A Várnak az adja meg a vár-jellegét, hogy oda kapun kell bemenni. A három kapu közül egyedül a Bécsi-kapu maradt meg, a másik kettőt nem is emlegetjük. Vissza kell állítani, mielőtt végleg elfelejtenénk őket. A Palotanegyed szépítését is szorgalmazzuk. Hogy a Várbazár látványos elhanyagoltsága vagy a Dísz téri háborús rom mellett csak egyetlen példát említek: vissza kéne építeni a királyi palota főbejáratának díszes lépcsősorát, az úgynevezett Mária Terézia-lépcsősort. Teljesen értelmetlenül bontották le. Ma aránytalan az épület, az igazi, reprezentatív palotabejárat a mai panorámaterasz szintjén volt. Érdekes, sokaknak még ma is magyarázni kell, hogy a Várba nem új dolgokat kell kitalálni, hanem a régi – sokszor értelmetlenül tönkretett – szépségeket kell visszaállítani. Másik példa: ma a Nádor kriptakápolna nem látogatható. Az oroszlanos udvart is jobban ki lehetne használni. A Vár múltjának feltárása, újraépítése is számtalan lehetőséget rejteget még, de a múlttal összhangban álló új, modern megoldásokat is keresnünk kell. A Vár és a kerület többi történelmi városrészének fejlesztését a jövőben is a honlapunkon szereplő jelszó, a megújuló hagyományok jegyében kívánjuk folytatni.

– *Ha ma szobrokról beszélünk, rögtön eszünkbe jutnak a megdöbbentő szoborlopások is...*

– A Gellért-hegyen a víztározó fölött látható Wágner Nándornak, a Svédországba emigrált, később Japánban alkotó szobrászművésznek az ajándéka, a *Filozófiai kert* című szoborcsoport, amely a nagy világvallásokat megszemélyesítő alakokat foglalja egy kompozícióba. Ez a nyolc alakos kompozíció egy spirituális középpont köré szerveződik. A körkörös elhelyezett öt főalak – Ábrahám, Ekhnaton, Jézus, Buddha és Lao-Ce – mellett, a körön kívül állt egy hármas csoport, amelynek tagjai Assisi Szent Ferenc, Gandhi és Bodhi Dharma voltak. Ezt a három alakot fémtolvajok két évvel ezelőtt ellopták. Felvettük a kapcsolatot az özvegyvel, a Wágner Nándor Alapítvány segítségével. Az öntőformák még megvannak Japánban, az öntőmester még él, aki az eredeti szobrok különleges öntőtechnikáját ismeri, a szobrokat tehát újra lehetne öntetni. Annak idején a szobrokat a főváros kapta, a helyszín volt a mi ötletünk. A föld, az ég és a víz metszéspontjába kerültek a szobrok, csodálatos helyre, amelyet azóta sokan látogatnak. Az elloptott szobrok öntési

Kő Pál: Kapu

költségeinek felét, tízmillió forintot ajánlottunk fel, s azt kértük, az öntési költségek másik felét a főváros fedezze, a kormány pedig szervezze meg a hazaszállítást, és állja annak a költségeit. Ebben a kérdésben máig nem sikerült előrelépünk, de bízunk benne, hogy a kérdés előbb-utóbb,

még a Wágner Nándor munkatársaként dolgozó öntömester életében megoldódik.

– *A Bem rakparti művelődési házban mindig eleven kulturális élet folyt, de a ház a többi művelődési házhoz hasonlóan egy időben nagyon lepusztult, amikor a gyermekeim Ferenczy István Képzőművész Körbe jártak, már-már életveszélyes állapotok uralkodtak benne. Mostanában elindult a megújulás útján.*

– Az elmúlt évben ünnepelte a ház megalakulásának negyvenedik évfordulóját, ekkorra sikerült elvégeznünk belső felújítását. Az Andrássy palota külső munkálatai, – az épület egyébként társasház –, hátra vannak. A terület új igazgatót választott nemrég. Reméljük, vezetésével az a szerteágazó közművelődési tevékenység, amelyet a ház eddig végzett, tovább folytatódik, megújul és kibővül. Nagyon fontosnak tartom a táncházat, a gyerekfoglalkozásokat, a Ferenczy-kört.

– *Állami, önkormányzati és magánmecenatúra kérdése kapcsán mindig előkerül az a szélsőséges nézet, hogy a kultúra támogatásából az államnak ki kell vonulnia, azt majd fokozatosan átveszik a magáncégek. Hogyan gondolkodik gyakorló önkormányzati vezetőként a kultúra támogatásának rendszeréről?*

– A multinacionális cégeknek sose lesz érdekük, hogy magyar kulturális műhelyeket elartsanak, vagy csupán részben hozzájáruljanak életben maradásukhoz. Egyenfogyasztókra van szükségük, és ellenérdekeltek a nemzeti különbözőség tudatát továbbéltető kulturális programokkal és műhelyekkel szemben. Fő érdekük a fogyasztást generáló reklámok célba juttatása. Gesztusokat tesznek és tehetnek ezek a cégek, de ennél többet nem enged

meg üzleti logikájuk. Ott kell jelen lenniük, ahol tömegek mozognak. A kultúra pedig keveseké. Az elit képes arra, hogy alkotó módon befogadja, újáteremtse és továbbadja. Ha az elit betölti kulturális szerepét, képes a kultúrát szétszűrni az egész társadalomban, így élhetőbbé teszi környezetét, és alkotóképesebbé az egész közösséget. Az állami és az önkormányzati támogatási rendszernek kötelessége fenntartani azokat a kulturális műhelyeket, amelyek ennek a folyamatnak a motorjai. Egy helyi önkormányzat sem vonulhat ki a város, falu vagy kerület kulturális életéből, nem bízhatja azt a magánmecenatúrára. Mi nem is tesszük. Tudjuk, hogy itt miénk a kezdeményező szerep, az állandóság, a folyamatos munka megteremtésének feladata. A Várnegyed a nemzeti művelődés és történelmi emlékezet jelképe, ez a helyzet különleges felelősséget ró ránk, egyrészt a városépítésben, a városgondozásban, másrészt önmagunk megmutatásában.

– *A Budavári Önkormányzat kiterjedt testvérvárosi kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Véletlen találkozások alakították ezeket a kapcsolatokat, vagy tudatos választások?*

Sárkányölő Szent György (Szent György tér)

– Budavár iránt mindig is nagy volt a nemzetközi érdeklődés, partnereink többségével úgy kerültünk kapcsolatba, hogy ők kerestek meg minket, de a rendszer kiépítésének elvei

tudatosak voltak. Ma tíz testvérvárosa van az önkormányzatnak. Ezt a kört már nem is nagyon lehet bővíteni, esetleg még egy-két belépővel. Visszatérve a kiválasztás elveire: három szempontot tartottunk szem előtt. Az első szempont az volt, hogy a határon túli magyar közösségek reprezentációja szülessen meg: tehát erdélyi, felvidéki és délvidéki településekkel vettük fel a kapcsolatot. Szlovéniából Lendvával kötöttünk szerződést, amelynek polgármestere a szlovén, de magyarul jól beszélő Anton Balasek elkötelezett híve az együttműködésnek. Szerbiából Zenta a partnerünk, Juhász Attila polgármester kiváló városvezető, vele is kítűnő a kapcsolatunk. Székelyföldről Székelyudvarhely tartozik testvérvárosaink körébe. Szlovákiából Pozsony belvárosa a testvérvárosunk. Kárpátalja és Horvátország hiányzik ahhoz, hogy a kör teljes legyen. A lehetőségeink végesek, ezért minden országból csak egy várossal kötünk szerződést. A második szempont az volt, hogy a közép-európai fővárosok városmagjai között építsünk ki kapcsolatokat. Így kezdeményezésünkre Bécs, Pozsony, Prága és Budapest első kerülete kötött négyoldalú szerződést egymással. A harmadik irány, a meghatározó európai nemzetekkel való kapcsolatfelvétel volt. Itt is a megkeresésekre reagáltunk, így kerültünk kapcsolatba az olasz Cappestranóval, amely város Kapisztrán Szent János szülőhelye, az 56-os olasz emigráció egyik zarándokhelye, így szorosan kötődik a magyar történelemhez is.

A német Regensburggal a Duna és ezer éves kulturális kapcsolat fűz össze, az angliai Marlow-ban pedig ma is látható a Clark testvérek függőhídja, amely a mi Lánchidunk kisöccse. A svájci Genf melletti kato-

likus Carouge tartozik még testvérvárosaink körébe, a kapcsolatfelvétellel fő mozgatórugója az ottani emigráció volt. Ez volt egyébként az első testvérvárosunk, most ünnepeltük a kapcsolatfelvétel tizenötödik évfordulóját. Hiányzik az európai palettáról a francia, a finn és a baltikumi kapcsolat és leginkább Lengyelország. Az Európai Unióba való belépéstől sokat vártunk, de eddig ezekre a városközi együttműködésekre nem sikerült támogatást kapnunk, pedig jelentős és fontos programokat foglalmaztunk meg.

– *Azt mondja, a hasonlóság alapján született a közép-európai történelmi városnegyedek között az együttműködési szerződés. Vannak azonban különbségek is. Mennyiben egyedi jelenség Budavár?*

– Elsősorban Prágával szemben szokták elmarasztalni a Várnegyedet, mondván, itt miért nincs akkora nyüzsgés? Elfelejtik, hogy a Várnegyed nem vigalmi negyed, és nincs is szándékunk azzá tenni. A történelmi Várnegyed lakott városrész. Ez a körülmény alakítja hangulatát, és ehhez alkalmazkodni kell. Nem volna jó, ha az itt lakók nem érezhetnék magukénak lakóhelyüket. Mintegy kétezeröttszáz lakója van a Várnegyednek, és mi nem elűzni, hanem megtartani szeretnénk őket. A kilencvenes évek elején nagy volt a nyomás a vár felvásárlására, ha az akkori műemlékvédelem nem áll ellen, lehet, hogy a Polgárvárosban ma már nem laktának polgárok. A Palotanegyed pedig olyan nemzeti kulturális intézmények otthona, amelyek nem a vigalmi szerepet erősítik. Fel-felbukkannak elképzelések, miszerint jó volna ezeket az intézményeket kitelepíteni erről a drága helyről, gazdaságosabb,

olcsóbb épületekbe, a Palotanegyedbe pedig szállodáknak helyet adni. Remélem azonban, hogy ezek az elképzelések a közeljövőben nem realizálódnak, a Várnegyed mindig is a magyar kultúra lakott fellegvára marad. Az tehetné nyitottabbá és az

Stremeny Géza: Batthyány Lajos

idegenforgalom szempontjainak is megfelelőbb helyszínné, ha a pesti belvárossal jobb közlekedés kötné össze, akkor mindkét városrész adottságait jobban kihasználhatná az idegenforgalom.

– *A városkép kialakításában rengeteg tényező játszik közre. A kerületi vezetésnek felelnie kell azért, hogy sikerül-e megtartania a szellemi, kulturális légkör mellett az épített környezetet is.*

– Erre a Corvin teret hoznám példának. Először, még elődeim idején, a kilencvenes években a kisebb épületeket szállodává alakították át, és azt tervezték, hogy a tér alá egy mélygarázst építenek. Lakossági tiltakozások

hatására az önkormányzat közvélemény kutatást is végzett, és végül elvetették a mélygarázs építését. Hosszabb távon amúgy is azt szeretnénk, ha a Fő utca nem egy állandóan beduguló, forgalmas út lenne, hanem sétáló utca. A tér fáijért is kár lett volna. Az önkormányzat a teret rendbe hozatta, parkosította, visszaállította a Lajos kutat. A lakók is renováltatták a tér nyugati oldalán lévő társasházakat. A Hagymányok Háza lepusztult homlokzata, amelyen még a Rákosi-címer levert nyoma is ott virított, nagyon kirítt a környezetből. Sikerül elérni, hogy a kulturális minisztérium visszaállítsa a Budai Vigadó eredeti homlokzatát. Végezetül, önkormányzati támogatással az egyház is kifestette a kapucinus templomot. Ha ma megáll az ember a Corvin téren, akármerre néz, rendezett városképet lát. Ez a munka is tíz évig tartott, de eredményre vezetett. A mélygarázzsal való kacérkodásnak voltak azért eredményei is. A tér alatt néhány méterrel megtalálták

a XVI–XVII. századi utca részleteit, az 1686-os törökök elleni ostrom idején elpusztult házak maradványait. Valamivel lejjebb ott vannak a XIII. századi lakóépületek nyomai. Találtak római és népvándorlás kori leleteket. De ami a legizgalmasabb, valódi régészeti szenzáció volt, hogy megtalálták az ősemléknyomait is. Negyvenezer évvel ezelőtti lábnyomokat őrzött meg a löszös Duna-part. Akkor még a Corvin térnél folyt a Duna, és vélhetően a vízpartra ment ki egy anya és gyermeke. A lábnyomok gipsz öntvényei a Corvin téren megtekinthetők. Hamarosan egy római kori sírkő másolata is kikerül a térre. Dokumentálni akarjuk, és tuda-

tosítani az itt élőkben, hogy a lakóhelyükön negyvenezer éve is, kétezer éve is élt ember. S hogy ők ennek a múltnak a folytatói. Felelős láncszemei. Felfogásom szerint a városgondozás folyamatában ezek a mozzanatok fontosabbak, mint egy-egy mindent feldúló, semmire tekintettel nem lévő nagyberuházás.

– *Őn mintha politikusként, önkormányzati vezetőként is megmaradt volna humánértelmiséginek, a fogalom klaszszikus értelmében. Mielőtt erről beszélnénk, térjünk ki pályájának kezdetére. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karán szerzett diplomát, de párhuzamosan végezte a bölcsészkaron a szociológia szakot is, ami jelzi, társadalomelméleti, politikai érdeklődése már diákkorában kialakult.*

– Mindig humán érdeklődésű voltam, elsősorban a történelem és az irodalom érdekelt. A múlt és a képzelet egymásba játszó világa. A pályaválasztáskor e két felvételi tárgy vitt a jogi karra. Akkoriban nem voltam elkötelezve a jog iránt. Menet közben barátkoztam meg a jogi stúdiumokkal. Elsősorban a jog társadalmi beágyazottsága érdekelt, és érdekelt ma is. Ezért kezdettől hallgattam előadásokat a bölcsészkar filozófia, esztétika és szociológia tanszékén is. Egyre jobban érdekelt a jog és a társadalom kapcsolata, az a tudományág, amit jogszociológiának neveznek. Az érdekelt, hogy egy-egy törvény, jogszabály miként érvényesül, mi az önkéntes jogkövetés, milyenek a társadalmi elvárások, mekkora a normák ereje, szerepe az egyén és a társadalom viszonyrendszerében. A jogkövető és a jogkijátszó társadalmi viselkedésformák közti különbségek izgattak, az, hogy miért jogkövető az egyik kultúra, miért

normalizáló a másik. Mi a különbség oka, mik a következményei? Milyen különbségek vannak a bizánci és az

Boldog Avianói Márk (Győrfi Sándor szobra)

európai joghagyomány között? Így jutottam el az akkori (nyolcvanas évek közepén járunk) társadalom és jogrendszer kapcsolatának vizsgálatához, a közélet aktuális kérdéseire. Pontosan láttuk, hogy a pártállam időszakában a törvényhozásnak semmi szerepe nincs. Évente kétszer ül össze az országgyűlés, alkot két-három törvényt, a pártközpontban történik minden: a kodifikáció, az egyeztetés. Az országgyűlés egyszerű szavazógép. Emlékszem rá, milyen nagy feltűnést keltett, amikor 1986-ban a családjogi törvénnyel kapcsolatban módosító javaslat hangzott el az országgyűlésben. Össze is ült a központi bizottság, értékelt a helyzetet, hogy mit kell most csinálni. Ez már a pártállam lebomlásának a kezdete volt. Érdekelt, hogy miért volt ennek a törvény-módosító javaslatnak ilyen nagy

jelentősége Kádár számára. Ő azt tanulta meg 1956 után, hogy az Elnöki Tanács nagyon jó intézmény.

Olyan embereket kell oda beültetni, akik irányíthatók, és akkor minden parancsszóra elintézhető. Nem kell bajlódni ilyen nagy, minden manipuláltsága ellenére is lám csak, kiszámíthatatlan szervezetekkel, mint például az országgyűlés, amikor az Elnöki Tanács is kiadhat ún. törvényerejű rendeleteket. Ekkor kezdtem el foglalkozni a jogalkotás folyamatával, Bihari Mihály és Kulcsár Kálmán előadásait hallgattam. Az egyetem elvégzése akadémiai ösztöndíjat kaptam, ez ma phd-képzésnek felel meg. Tanulmányaimat megakasztotta, hogy 1988-ban behívtak katonának. 1990-ben, amikor folytathattam volna a kutatást, kaptam egy háromnapos amerikai ösztöndíjat az amerikai kongresszus törvényhozási tevékenységének tanulmányozására. Hazatérve, az önkormányzati választásokon

Fidesz-listán bekerültem a fővárosi közgyűlésbe. Így sodort el a közélet. Ennek dacára még tizenöt évig tanítottam az egyetemen a jogszociológiai tanszéken, előbb egyetemi adjunktusként majd óraadóként. Mára ez a feladat egy fakultatív szemináriumra szelődött, amelyen filmek kapcsán beszélünk társadalmi, jogi problémákról. E foglalkozások célja az, hogy kilépjünk a szokásos oktatási keretek közül, és más, az általunk megszokottól eltérő szempontból vizsgáljuk meg a jelenségeket. A jogi problémákat úgy kell megfogalmazni, olyan közegben kell őket értelmezni, hogy ne csak jogászok értsék őket, hanem értsék a szociológusok is, és a köznyelven is érthetőek legyenek. Csak így érvényesülhet a jog által megfogalmazott normarendszer. Társadalmi támoga-

tottság nélkül a szakszerű jogi formába öltöztetett mégoly ésszerű politikai döntések is megbuknak. Ki lehet erőszakolni őket, rövid távon hozhatnak is bizonyos eredményeket, de hosszú távon semmiképpen nem szolgálják egy közösség, egy ország, egy nemzet boldogulását. Ez az érdeklődés bennem maradt, de most már egészen más nézőpontból, nem az elmélet, hanem a gyakorlat felől közelíték hozzá.

– *Látszik, hogy elsősorban elméleti kérdések érdekelték. Miért fordult a politika felé? Nem volt szokványos lépés egy olyan családban, amely nem tartozott a párt klientúrájához.*

– Amikor annak idején a jogi karon elkezdtünk azzal foglalkozni, milyen világ is vesz bennünket körül, érezni lehetett a változás leheletét. A nyolcvanas évek elejének Lengyelországa, Brezsnyev halála, Andropov és az ő 56-os szerepének értékelése akarva akaratlanul foglalkoztatták az embert, akkor is, ha érdeklődése nem volt kifejezetten politikai irányultságú. Ekkor alakult a Bibó Kollégium, ez a hivatalos oktatáson kívüli önképzőkör. Ide olyan előadókat hívtak meg, akik nem tartoztak az egyetemi oktatói körhöz. Kerestük az egyre szaporodó társadalmi kérdésekre a választ: Mi az értelmiség szerepe és felelőssége általában, és különösen ebben a változásokat sejtető helyzetben? A párt határoz meg mindent, vagy mi is felelősek vagyunk azért, ami történik? Emlekszem egy jellemző esetre. Én nem voltam KISZ-tag, de felhíborított, hogy a jogi kari KISZ Bizottság élére megválasztottak egy olyan embert, akit senki nem szeretett, senki nem becsült, aki sunyi képpel járt-kelt az egyetem folyosóin,

mindenütt jelen volt, de soha véleményét nem nyilvánította. Csak azért esett rá a választás, mert senki más nem jelentkezett. Mondtam a barátaimnak, ez a kontraszelekció juttat alkalmatlan embereket a politikai hatalom közelébe. Milyen szerepünk lehet ebben? Azt elvetettük, amit sok reformkommunistától hallottunk, hogy belülről lehet megváltoztatni a rendszert. Ebben a helyzetben a Fidesz megalakítása következetes és bátor tett volt. És amikor 1989-ben már népszavazásra és választásra készült az ország, arra a következtetésre jutottunk, nem bújhatunk ki a felelősség alól. Most, amikor politikai értelemben is megnyílt a cselekvés lehetősége, realitássá válhatott a többpártrendszer, oda kell állni a választók elé, meg kell mérteni magunkat és programjainkat. Amikor bejelentetem otthon, hogy országgyűlési képviselőjelölt leszek, kisebbfajta megütközést keltett. A család úgy vélekedett, hogy a politika nem tisztességes

embernek való, s ezt a véleményt több évtizedes tapasztalat támasztotta alá. Nem volt könnyű elfogadtatnom döntésemet, és meggyőzni szüleimet, hogy most megváltozott a helyzet, ez nem ugyanaz a politikai tér, amelyben addig éltünk, és azzal, hogy politikai szerepet vállalok, nem szegődöm az ördög szolgálatába. Abban a pillanatban valóban úgy tetszett, hogy az értelmiség felelőssége kitágul, lesz beleszólása a nemzet ügyeinek alakulásába, és az értelmiségnek még az a része is, amelyik nem vállal politikai szerepet, hatással lesz a politikai döntéshozatal folyamatára. Mára sajnos végbement bizonyos visszarendeződés a politikai elitet illetően is. Egy társadalom, egy nemzet állapotára jellemző, becslési-politikusait. Nem is elsősorban anyagi, hanem erkölcsi értelemben. Ma a politikusi pálya erkölcsi megítélése mélyponton van. Természetesen ahhoz, hogy a politikai szereplőket megbecsülés övezzé, olyan embe-

Benedek Elek kútja

reket kell választani a döntéshozói szerepekre, akik érdemesek a megbecsülésre. Itt van a társadalom felelőssége. A sorozatosan felelőtlen társadalmi döntések felelőtlen politizáláshoz vezetnek. A felelőtlen politizálás pedig visszahat, tovább rombolja a társadalmat. Természetesen ez a képlet csak arra az esetre igaz, ha van választási lehetőség. A rendszerváltozás pillanatában ez a választási lehetőség nyílt meg a magyar társadalom előtt. Cselekvő részesévé válni ennek a politikai újjászülésnek, legalábbis ebben hitünk, soha vissza nem térő történelmi pillanat, amelyet nem szabad elszalasztanunk. Nem akartam politikus lenni, azt gondoltam szakértőként is tudom befo-

lyásolni a történéseket. Ez a szerep számomra rokonszenvesebb volt, mint a nyílt politikai szerepvállalás. 1991-re azonban be kellett látnom, akarom, nem akarom, politikusi munkát végzek, politikusként is kell hát viselkednem, nem háríthatom el magamtól a politikai felelősséget.

– *Térjünk vissza az értelmiség fogalmával kapcsolatos fejtegetésekhez. Találkozunk olyan nézetekkel, amelyek szerint az értelmiség elavult, tizenkilencedik századi, „narodnyik” kategória. Az értelmiség helyét szakértőknek kell elfoglalniuk. Olyan szakembereknek, akik bármilyen értékrendbe jól konvertálható tudással bírnak, akik ezt a tudást rugalmasan értékesítik a piacon, s így megteremtik a magas szintű, nagy hatékonyságú termelés humán feltételeit. A nemzet, a közösség iránt elkötelezett, a humánkultúra értékeit tiszteletben tartó, azokért felelősséget vállaló szakemberben, azaz a hagyományos értelemben vett értelmiségiben ugyanis valóban felmerülhetnének lelkiismereti aggályok, amikor, mondjuk, a nemzetközi pénzpiac erőterében értékesítve tudását saját kevésbé képzett honfitársainak kifosztásában, rabszolga sorba juttatásában vesz részt. A független szakértőt mindez nem zavarja, ha jól megfizetik, áruba bocsátja tudását.*

– A klasszikus értelmiségi magatartás valóban a tizenkilencedik században alakult ki. Gondoljunk csak a reformkorra, Széchenyire, Petőfire s a többiekre. Ha kimondtan nem is hirdettük meg, mi is a reformkor nemzeti liberális értelmiségének felelősségével próbáltunk

belépni a közéletbe, képviselni saját véleményünket, érvényt szerezni jobbító szándékainknak egy hason-

Lajos kútja (Holló Barnabás szobra, Corvin tér)

lőan változó, átmeneti korban. A huszadik század végén, a rendszer-változás pillanatában azonban számunkra a felelős értelmiségi magatartás közvetlen mintáit többek között Illyés Gyula, Németh László mentették át, személyesítették meg. A József Attila-kultusz is ezt erősítette, hiszen József Attila nem csak költő volt, hanem a kor szinte minden szellemi áramlatára fogékonyan reagáló alkotó ember. Ha megfigyeljük, a nagy társadalmi változások tájkán mindig kialakul egy-egy olyan fiatal, radikális gondolatokat megfogalmazni és képviselni képes fiatal értelmiségi kör, amely több-kevesebb eredménnyel, de befolyásolja a változásokat.

– *Hogyan fogalmazná meg, mi különbözteti meg az értelmiségit a szakembertől?*

– Az értéktudat. Lehet azt mondani, hogy ez tizenkilencedik századi erény, de akkor is erény. A vele szimbiózisban ható küldetéstudatot csakis pejoratív értelemben szokták emlegetni manapság, pedig a pusztá önérdek nem képes az emberi magatartást teljes egészében meghatározni ma sem, bármennyire sugalmazott, már-már ideologikusan fetisizált is az individualista világszemlélet. Azért azt minden ember érzi – más kérdés, vállalja-e vagy sem –, hogy van felelősségünk a világban. Ez a felelősség nem merül ki annyiban, hogy egy-két éven belül mekkora tőzsdei hozamot tudunk elérni, hogy egy válságot tudunk-e botránymentesen menedzselni, hogy a társadalmi feszültséget tudjuk-e kommunikációs eszközökkel enyhíteni. Ezeknek a problémáknak a kezelésére valóban elégséges az értéksemleges szakértői tudás, az értelmiség azonban

nem csupán válságot menedzsel. Az értelmiség a nemzet megmaradásának letéteményese. Azt kell végiggondolnia, milyen lesz a magyarság 2050-ben, 2100-ban, mit akarunk ezzel az országgal, ezzel a nemzettel. Meg kell fogalmazni céljainkat, és küzdeni kell értük. Az értelmiségi tudás nem pusztán szakismereteket jelent, hanem a nemzeti tudatot meghatározó történelmi, néprajzi, irodalmi, nyelvtörténeti ismereteket, tájékozódási képességet és műveltséget, és mindenekelőtt érzelmi elkötelezettséget. De nemcsak a nemzet, hanem a kisközösségek megtartó erejét is az értelmiség adja. Azok a kistelepusékon szolgálatot vállaló tanárok, papok, orvosok, gazdálkodók, akiknek nemcsak az a fontos, hogy a munkájukat elvégezzék, hogy jól eladható szaktudást továbbítsanak,

hogyan eltemessék a halottakat, hogy felírják a megfelelő gyógyszereket, vagy hogy eladják terményeiket, hanem az is, hogy a közösséget életben tartó tudást szétsugározzák környezetükben. Hogy mintát adjanak.

– Riasztó számban halnak ki kistelepülések. Talán azért, mert értelmiség nélkül maradtak?

– Közösség és értelmiség csak együtt létezhet. Az a közösség, amely elveszíti értelmiségét, mint közösség, halálra van ítélve. Azt gondolom, mind a mai napig érvényesek azok a nagyon egyszerű alapeszmények, amelyeket a reformkor a nemzeti ébredés hajnalán megfogalmazott: „hass, alkoss, gyarapíts”, „nyelvében él a nemzet”, „itt élned, halnod kell”, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ezek olyan gondolatok, amelyek szinte genetikai mélységekig belénk ivódtak. Aki ezeket nem érti, az a legfontosabbat, a hazaszeretetet veszítette el. Fogalma sincs, hol a helye a világban. Azt hiszem, nincs olyan nemzet Európában, amely iskolarendszerének segítségével ne akarná saját történelmi tudatát, emlékezetét, nyelvi, irodalmi hagyományait felnövekvő polgárainak átadni, s általuk megőrizni. Amelyik ezt nem teszi, s megadja magát a kulturális globalizmus programjának, az menthetetlenül az önfeladás útjára lép. Az európai nemzeteknél, nálunk meg különösen, a nyelv jóval több annál az egyszerű kommunikációs

eszköznél, amelyként Amerikában tekintenek rá. Nálunk a nyelv és a nyelvhez kötődő kultúra volt az a virtuális haza, amely az ország elvesztése idején menedéket jelentett, és megőrizte a nemzetet.

– Sorra nyílnak idegen nyelvű középiskolák, amelyekben minden tantárgyat idegen nyelven tanulnak a diákok. Idegen nyelven tanulnak európai történelmet, amelyben a magyarnak epizodikus szerep jut. Amikor ezek a fiatalok végeznek, kilép velük az iskolakapun egy olyan nemzedék, kapcsolataik révén a jövő vezető értelmisége, amelynek tagjai csak a konyhanyelv szintjén ismerik a magyar nyelvet, azt csak hétköznapi szituációkban használják. A magyar irodalmi emlékeztéről, történelmi hagyományainkról fogalmuk sincs. Minden bonyolult problémát csak a választott idegen nyelven lesznek képesek végiggondolni.

– Igazán értékes többnyelvűséghez eljutni véleményem szerint csak az anyanyelvi kultúra magas szintű elsajátítása mellett lehetséges. Az oktatás alapnyelvét magyarról idegen nyelvre cserélni nem szerencsés. A felsőoktatási intézményekben szükség volna arra, hogy a tanulók külföldi egyetemeken vendéghallgatóként hallgassanak bizonyos szemesztereket, de azt

– A tudomány nyelve egyre jobban elidegenül, pontosabban elangolosodik. Vannak olyan tudományágak, amelyeknek művelői dolgozataikat már nem is írják meg magyarul. Egyik ilyen magyar tudós, amikor felmerült, hogy könyvét magyarul is meg kellene jelentetni, azzal hátrította el a fordítással járó hercehurcát: minek, hiszen akit a téma érdekel, úgymint tud angolul. Ez az érvelés nagyjából helytálló, csak hogy nem csupán olvasókról van szó. A nyelv szelleme sérül, ha tudósaink gondolataikat nem fogalmazzák meg anyanyelvükön.

– Kazinczy idején a nyelvújítás programja éppen ennek az akkor talán még bénítóbb problémának a leküzdésére született. Az akkori közszellem azt sugallta, hogy a bonyolultabb kérdések tárgyalására a magyar nyelv nem alkalmas, a német, a latin igen, de a magyar nem. A reformkori értelmiség bizonyította, hogy ez nem így van. A magyar nyelv nem csak alkalmas a bonyolult gondolatok kifejezésére, még inspirálja is azokat. Teller Ede egyenesen azt állította, hogy az Amerikában

tevékenykedő híres és meghatározó természettudósokat nemegyszer a magyar nyelv szelleme vezette meglepő felfedezéseikhez. Éppen ezért azt gondolom, hogy a nyelvújítás programja ma is időszerű. E téren is lényeges, hogy a gazdasági, a politikai és a kulturális elit milyen példát mutat.

– A magyar nyelv megtartása mára már nemcsak az Amerikába, Nyugat-Európába kivándorolt, nemcsak az első világháborúban elcsatolt ország-részek jogfosztott magyarjai, nemcsak a Kárpátok keleti lejtőin élő csángók

Filozófiai kert (Gellért-hegy)

tudomásul kellene venni, hogy a magyar oktatási rendszer feladata nem csak bizonyos hasznosítható szakmai ismeretanyag továbbadása, hanem elsősorban a magyar nyelvű gondolkodási készség kialakítása.

körében lett már-már reménytelen küzdelem célja, hanem itt, a maradék hazában is. Azt gondolom, talán túl mereven ragaszkodunk a „nyelvében él a nemzet” elvéhez. A nyelvüket és részben nemzeti identitásukat elveszített magyarokat valahogyan meg kellene szólítani ennek a kultúrának, fel kellene kínálnia a részbeni vagy az egészében való visszatérés esélyét azoknak, akik erre ösztönzést éreznek. Mondom ezt azért, mert a Várnegyed polgármestereként azért testközelből érzékelheti azt a kulturális légkört, amely azokat a magyarokat is megfoghatja, többnyire meg is fogja, ha kapcsolatba kerülnek vele, akiknek csupán a szépapjuk tudott magyarul.

– Igen, a magyarság elsősorban vállalás kérdése. Egyrészt szükség volna tudatos, a visszatérést segítő kulturális programra. Másrészt azt is tudomásul kell venni, annál többen vállalják magyarságukat az anyanyelvüket már nem tudó „elcsángált” magyarok közül is, minél sikeresebb a maradék magyar nemzet itt, a Kárpát-medencében, ahol hajdanán, Árpád vezértől Hunyadi Mátyásig európai politikacsinaló hatalom volt. Generációkon keresztül azt kódolták belénk, a magyar bűnös nemzet, sikertelen nemzet, bukásra vagyunk ítélve. Nem tagadva azt, hogy voltak a nemzeti önbecsülést aláásó – idegen erők által hatalmi helyzetbe segített – kurzusok, nemzeti értékeink tekintélyét vissza kellene állítani. A bennünket ért sérelmeket, a magyarságot sújtó huszadik századi népiertást pedig emlékezetünkben kellene tartani, nem a bosszúállás, hanem a megértés, a tanulságok levonásának szándékával. Gondoljunk bele, a magyarkodik gúnyszó nálunk, olyan fogalom,

amely az általam ismert nyelvekben nem létezik. Olyan szóról, hogy angolkodik, például nem tudok, de németkodik, franciáskodik sem hiszem, hogy létezik.

A nemzettudat formálásában az állami szerepvállalás kikerülhetetlen. Jó példa volt erre az a program, amely csaknem minden településen biztosította a lehetőséget, hogy megemlékezzünk Szent Istvánról és az ezeréves magyar államiságról. Pusztán az emlékezés lehetősége optimistábbá tette a magyarokat, az emelkedő nem-

után, a legnagyobb nyomorúság idején is szellemi nagyhatalommá tette.

– A nyelv, a múlt kulturális értékeinek megőrzése és tudatosítása, a hagyományok mind nagyon fontosak, de ha az értékképzés folyamata megszakad, ha a jelenben a káros és többnyire értéktelen művek körül képződik társadalmi elismerés, a nemzeti érték tudat folytonosságát őrző, a nemzeti önismeretet erősítő művek sorsa pedig a felejtés, szociológiai műszóval élve a negligálás, az értékmegőrzésen alapuló önbecsülés – amely nélkül valóban elapad az alkotóerő – lehetlenné válik. Miért és honnan eredeztethető ez a szinte beteges ellenállás a nemzeti múlt és jelen tragédiáit nyíltan tárgyaló, elemző művekkel és alkotóikkal szemben?

– Hogy honnan eredeztethető, azoktól kell megkérdezni, akikben ilyen elutasítás van. Én nem szeretném ma-

gyarázni mások érzelmeit, indítékait, valószínűleg nem is tudnám magam beleélni a „beteges ellenállás” vagy még tovább megyek: dühödöt támadás lélekállapotába. Ehelyett szerintem azzal kell foglalkoznunk, hogy minőséget hozunk létre. Annyira terjed a gagyi, a bővli, hogy csakis magas minőséggel lehet vonzóvá tenni a magyar műveltséget. Ahhoz, hogy ennek a kultúra-átadási folyamatnak minél több értő megítélője, sőt résztvevője legyen, erős és művelt középosztályra van szükség, arra, amit programként Eötvös József úgy fogalmazott meg, hogy „Nevelj polgárokat!” Ekkor leszünk képesek arra, hogy saját értékeinket felismerjük és megbecsüljük. Ennek sikerülnie kell, mert csak így teremthetjük meg, csak ezáltal érdemeljük meg a jövőt.

Oláh János